

“KAYFIYAT” KONSEPTI VERBALIZATORLARINING KOMMUNIKATIV – PRAGMATIK TURLARI

Abdusattorova Begoyim Po'latjon qizi
ADCHTI doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqola "kayfiyat" konsepti va uning universal tabiatiga bag'ishlangan bo'lib, ingliz va o'zbek tillarida "kayfiyat" tushunchasining sathlararo verbalizatorlarining kommunikativ – pragmatik turlarini tahlil qilinadi hamda kayfiyat g'oyasining turli lingvistik darajalarda o'rganiladi.

Kalit so'zlar: konsept, kayfiyat, salbiy his-tuyg'ular, lingvokulturologiya, lingvomadaniy birlik, leksik daraja, sintaktik daraja, noverbal belgilar, metafora, o'xshatish.

"Kayfiyat" semantikasi universal, konseptual ifodalangan hamda leksik-semantik sohaning asosini tashkil etuvchi ruhiy holat kategoriyasi "kayfiyat" hisoblanadi. Umuman olganda, barcha manbalar "kayfiyat" tushunchasini hissiy holat yoki hissiyotlar bilan ifodalangan ruhiy holat deb izohlaydi. Kayfiyat nisbatan uzoq davom etadigan, barqaror ruhiy holatdir. U o'rtacha yoki zaif intensivlik, ijobiy yoki salbiy holatda namoyon bo'ladi.

"Ijobiy kayfiyat" mikromaydoni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

hissiy holat yoki ruhiy holat: quvonch, baxt.

"Salbiy kayfiyat" mikromaydoni quyidagi tushunchalarni o'z ichiga oladi
qayg'u, achchiqlik, umidsizlik, nafrat, qayg'u, g'azab, qayg'uga to'la, g'azab
- g'azablangan, nafrat - kuchli adovat, dushmanlik hissi.

"Quvonch" semantikasining lingvistik ekspressiv vositalari

Sodda gaplarda: joy, happy, glad, cheer, to cheer, (V) merry, smile, enjoy, quvonch, sevinch, quvnoq, mamnun, xursand, shod, zavq;

Yasama so'zlarda: joyous, joyful, happiness, happily, gaily, pleased, enjoyment;

Qo'shma so'zlarda: joy-ride, happy-going, xurram, xushxabar, vaqti chog', kongil oro, zavqbxash;

So'z birikmalari: to make mercy, to have fun, to enjoy oneself, to be glad, to like happily, to grow merry, to give pleasure, a gladness of life; xursand bo'lmoq, mazza qilmoq, kayfiyati chog' bo'lmoq, jon deb o'yinga tushmoq;

Frazeologik birliklar: to be in pink, to be in the seventh heaven, ; boshi osmonga yetmoq, terisiga sig'may ketmoq, do'ppisini osmonga otmoq;

Paremiyalar: No pleasure without pain; He who pleased everybody died before he was born; Baxt kulgu bor uyga kirar; Oyni o'n beshi qorong'u bo'lsa o'n beshi yorug';

Gaplarda: Royi va tadbiri bisyor yaxshi edi. Xeyli mutoyaba qilur edi; he used to make entertaining jokes;¹

Quvonch semantikasiga ega so'zlar ko'pincha xususiyat qo'shadigan atributli so'zlar bilan birga keladi hamda bu o'quvchi uchun kutilmagan hisoblanib uni hayratga soladi: a heart burning smile (yurakni yondiradigan kulgu), happy dust (kokain, heroin), happy hunting ground (Shimoliy Amerika hindulari, jannat), a laughing frog (Yevropa baqasi), a laughing goose (old tomoni oq g'oz), the shadow of a smile, merry hours (quvnoq tarona, mamnun ko'ngillar, orombaxsh, kulgi.)²

A. V. Selayev fikriga ko'ra: "tuyg'ular-bu shaxsning sub'ektiv baholovchi munosabati muayyan mavzu yoki hodisaga, sifat va intensivlikda qaratilgan hisoblanadi. Hissiyot sifati ostida tadqiqotchi tuyg'u belgisini tushunadi va uning asosi ob'ektni baholashdir.

Barcha semantik maydonlar prinsipial jihatdan umumiy tuzilish bilan tavsiflanadi: maydon o'ziga xos yadro va markaziy qismga, shuningdek, periferiyaga ega; uning semantik maydon "sohalari"dagi birliklari tabiiy ravishda turli xil takroriy, muntazam munosabatlar bilan bog'langan bo'ladi hamda bunday birliklar ko'pincha stilistik jihatdan farqlanadi. Semantik maydon chegaralarning sezilarli moslashuvchanligi bilan ajralib turadi, chunki u markaziy va periferik qismga ega. Maydonning semantik jihatdan sodda birliklari markazga yaqin joyda joylashgan bo'lib, identifikator bo'lib xizmat qiladi, ular asosida murakkabroq semantik tuzilishga va stilistik xususiyatlarga ega bo'lgan birliklarning semantik sinflari ajratiladi.

Emotivlikning funksional-semantik sohasi birliklari barcha soha a'zolarining ma'nosida mavjud bo'lgan mavhum kategorik-leksik emotsionallik asosida birlashtiriladi.

Biz ko'rib chiqayotgan hissiyotning funksional-semantik maydoniga quyidagilar kiradi:

1. sub'ektning emotsional holatlari va kechinmalarini bevosita ifodalovchi leksik va frazeologik birliklar;
2. intellektual deb hisoblanishi mumkin bo'lgan qiziqish, ajablanish va boshqalar kabi his-tuyg'ularning nomlari.

Hissiyotning funksional-semantik sohasini tashkil etish - bu "hissiy hodisaning shakli" semantik atributiga ko'ra farqlanadigan his-tuyg'ularning semantik sinflarini

¹ Maxammatjon Arabovich Abduvaliev ; Valijon Abdurahobovich Vositov ; Abdurashid Isaqovich Ismoilov ; Bahromjon Abduraimovich Saidov ; Ahmadbek Sohijon Uglj Bozorbekov Investigation of the Lexical-Semantic Field of "Joy"/ "Shod-Xurramlik" in English and Uzbek Languages International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding Volume 8, Issue 8 August, 2021

² Maxammatjon Arabovich Abduvaliev ; Valijon Abdurahobovich Vositov ; Abdurashid Isaqovich Ismoilov ; Bahromjon Abduraimovich Saidov ; Ahmadbek Sohijon Uglj Bozorbekov Investigation of the Lexical-Semantic Field of "Joy"/ "Shod-Xurramlik" in English and Uzbek Languages International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding Volume 8, Issue 8 August, 2021

aniqlash hisoblanadi. Vasilev his-tuyg'u fe'llarining uchta sinfini aniqlaydi: 1. emotsional holat predikatlari (g'azablanish, quvonish); 2. emotsional kechinma predikatlari (azob chekmoq, azob chekmoq); 3. emotsional munosabat predikatlari (sevgi, nafrat). Tuyg'u va his-tuyg'ularni ifodalovchi leksik birliklarning ikki sinfini aniqlash jarayonida shuni ma'lum qilamizki: birinchisi, holat ma'nosiga ega bo'lgan emotivlar; ikkinchisi, munosabat ma'nosiga ega bo'lgan his-tuyg'ular. Emotsional holat va munosabatning leksik birliklarining semantikasi o'rtasidagi qarama-qarshilik konseptual asosga ega bo'lib, hissiyotlarning elementar nomlanishi darajasida (qo'rquv – holat, hurmat – munosabat) farqlanadi.

A.D.Shmelev qayg'u va qayg'u tushunchalarini farqlab, buni quyidagicha izohlaydi: "G'amginlik va qayg'uning lingvistik xatti-harakatlaridagi farqlar turlicha belgilanadi. Belgilangan tuyg'u holati: qayg'u - bu alohida kayfiyat.

Belgilangan tushunchalarning semantikasini o'rganish natijasida, barcha o'rganilgan til madaniyatlarida universal bo'lgan monopolyar dominantlar:

- 1) sezish/holat/hissiyot (qoniqish hissi);
- 2) hissiyot jarayon/harakat sifatida;
- 3) sababchi/hissiyot manbai (inoyat);
- 4) his-tuyg'ularning namoyon bo'lishining intensivligi (katta quvonch bilan);
- 5) his-tuyg'ularning namoyon bo'lish shakli ;
- 6) qarama-qarshi tuyg'u (quvonch/qayg'u) bilan ikkilik bog'lanish.

"His-tuyg'u tabiati" (quvonchli, shodlik, mamnun), "hissiyot sababchisi" (biror narsa sodir bo'ldi - nimadir sodir bo'ldi; qilish zavqlanadigan narsa - siz zavq oladigan narsani qilasiz), "xarakter voqealar" (yaxshi - yomon, yaxshi); "quvonch ob'ekti" (kimdir - kimdir, individual) Shunga ko'ra, bu emotsional subsferaning nomi – quvonch leksemasidan tashqari uning ingliz tilidagi lingvistik ifodalashning nominativ vositalari ham bo'lishi mumkin.

Og'zaki muloqotda ekspressivlik va ifodalilik bir qator vaziyatlarda farqlanadi. How absolutely marvelous! That's fantastic , keng qo'llaniladigan kuchaytirilgan ifodalash(Thank you so much / I am most grateful) va kompliment(Oh, thank you very much. You are super). Ingliz tilida ekspressiv emotsional-baholashda giperboladan foydala foydalanilgan birliklar: great, excellent, gorgeous, wonderful, brilliant, superb, fantastic.

Sotsiolingvistikada genderlekt degan termin mavjud bo'lib bu asosan bir genderga tegishli gapirish va yozish uslubi hisoblanib, bu atama munozarali chunki erkak va ayol nutqidagi farq unchalik emas degan tushuncha mavjud. Ammo bugungi kunda fan bu mavjudlikni inkor etmaydi; ba'zi uslub xususiyatlari va ayniqsa hissiy jihatdan , asosan erkaklarga yoki ayollarga xos jihatlari mavjud.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. A.Sodiqov, A.Abduazizov, M.Irisqulov "Tilshunoslikka kirish" Toshkent «O`qtuvchi», 1981
2. A.E.Mamatov, "Zamonaviy lingvistika" Toshkent, "Noshir" 2019.
3. A.Primov, X.Qodirova "Tilshunoslikning dolzarb muammolari" Urganch 2019
4. A.Primov, H.Qodirova. "Tilshunoslikning dolzarb muammolari" o`quv-uslubiy qo`llanma. Urganch-2019
5. Zaxiriddin Muxammad Bobur. Boburnoma."IJOD PRESS" 2019
6. R.Rasulov." Umumiy Tilshunoslik". Toshkent-2010.
7. Annete Susannah Beveridge. Baburnama a memoir. Rupa publications India Pvt. Ltd 2017.- 491 p.
8. Annete Susannah Beveridge. Baburnama a memoir. Rupa publications India Pvt. Ltd 2017.- 491 p.
9. Abdusattorova, B. (2023). REVEALING EMOTION OF JOY AND SADNESS. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS, 2(20), 165-169.
10. International Multidisciplinary Research in Academic Science (IMRAS) Volume. 7, Issue 02, February (2024) 106 ЛИНГВОГЕНДЕРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ С ПАРЕНТЕЗНЫМ ВСТАВНЫМ КОМПОНЕНТОМ КАК ЛИНГВОГЕНДЕРЕМ В АНГЛИЙСКОМ, УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. М.Г.Хошимов ф.ф.ф.д., доцент АГИИЯ
11. Anvarbekova, Oydiyoy. "HISTORICAL DEVELOPMENT OF PARALINGUISTICS." Академические исследования в современной науке 3.7 (2023): 145-148.